

Polacy i Niemcy

Dzieląca przeszłość, wspólna przyszłość?

WYNIKI BAROMETRU POLSKA-NIEMCY 2018

Współpraca:

INSTYTUT SPRAW
PUBLICZNYCH

 Körber
Stiftung

 **Konrad
Adenauer
Stiftung**

56% ankietowanych Polaków i zaledwie **29%** ankietowanych Niemców odczuwa sympatię do kraju swojego sąsiada.

73% Polaków identyfikuje się bardzo silnie lub silnie z Europą. W Niemczech ten odsetek wynosi **54%**.

70% Niemców i **60%** Polaków chciałoby, aby w centrum wzajemnych relacji znajdowały się teraźniejszość i przyszłość, a nie przeszłość.

50% Polaków uważa, że ofiary, jakie poniosła Polska w swojej historii, nie zostały dostatecznie uznane przez międzynarodową opinię publiczną. Wśród Niemców **17%** podziela tę opinię.

64% Polaków uznaje stan stosunków polsko-niemieckich za dobry. Podobnie uważa jedynie **31%** Niemców.

Polacy i Niemcy – dzieląca przeszłość, wspólna przyszłość?

Upadek żelaznej kurtyny i ponowne zjednoczenie Europy umożliwiły zbliżenie się Polski i Niemiec. Wobec ciężkiego brzemienia wspólnej przeszłości to, co razem osiągnęli Polacy i Niemcy w Europie i dla Europy, uważano za przykład dziejowego sukcesu. W ostatnim czasie między sąsiadującymi ze sobą krajami pojawiły się kontrowersje, wywołane między innymi nasilonymi debatami o rozrachunku z historią.

Jaki jest obecny stan stosunków między Polską a Niemcami? W ramach projektu „Barometr Polska–Niemcy” od kilkunastu lat regularnie są przeprowadzane sondaże na reprezentatywnej grupie obu społeczeństw, których wyniki pokazują, jak rosnące powiązania społeczne i gospodarcze wpływają na wzajemne postrzeganie się Polaków i Niemców. W tegorocznych badaniach szczególny akcent położono na znaczenie historii dla współżycia obu narodów i współpracy obu krajów.

Główne wnioski

- **Polacy i Niemcy tak naprawdę słabo się znają. Blisko dwie trzecie mieszkańców obu państw od 1989 roku nigdy jeszcze nie odwiedziło kraju sąsiada.** Polacy częściej darzą przy tym Niemców sympatią niż Niemcy Polaków. Sympatia Polaków wobec Niemców rośnie od lat, ale wskaźniki sympatii Niemców do Polaków nie uległy właściwie zmianie od 2000 roku.
- **Największą grupą skojarzeń, jakie Polacy mają z Niemcami, są te związane z nazizmem i ze zbrodniami, wśród Niemców najliczniejsze są skojarzenia dające raczej ogólnikowe wyobrażenie o sąsiadach** – piękne krajobrazy i typowe polskie potrawy.
- **Ponad 60% Polaków uznaje stosunki polsko-niemieckie za dobre, w Niemczech tę opinię**

wyraża o połowę mniej ankietowanych. Liczba ocen pozytywnych w Niemczech wyraźnie spadła, z kolei w Polsce w tym samym okresie odsetek ocen pozytywnych zmniejszył się nieznacznie.

- **Polacy częściej identyfikują się z Europą niż Niemcy.** Oba społeczeństwa czują się jednak najsilniej związane ze swoimi państwami narodowymi.
- **Kwestia reparacji i uznanie polskich ofiar dzieli Polaków i Niemców.** Sami Polacy mają rozbieżne opinie w kwestii dochodzenia reparacji od Niemiec. Równocześnie jednak połowa ankietowanych Polaków uważa, że ofiara, jaką Polacy ponieśli w przeszłości, nie spotkała się z dostatecznym uznaniem. Większość Niemców odrzuca wypłatę reparacji dla Polski i uważa uznanie dla ofiar za dostateczne.
- **Oba kraje patrzą jednak w przyszłość!** Większość Polaków i Niemców uważa, że wzajemne relacje powinny koncentrować się na teraźniejszości i przyszłości.

Dodatkowe informacje na temat sondażu są dostępne pod adresem:

www.koerber-stiftung.de/german-polish-barometer

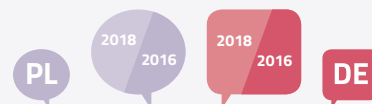
Baza danych

Badania w Polsce i w Niemczech zostały przeprowadzone na zlecenie Instytutu Spraw Publicznych, Fundacji Körbera i Fundacji Konrada Adenauera. GfK Polonia przeprowadziła sondaż w Polsce w okresie od 5 do 12 kwietnia 2018 roku na reprezentatywnej grupie 1 tysiąca Polaków w wieku od piętnastu lat. GfK SE przeprowadziła sondaż w Niemczech w okresie od 6 do 13 kwietnia 2018 roku na reprezentatywnej grupie 1 tysiąca Niemców w wieku od czternastu lat. Metoda badawcza: sondaż face to face.

Największą grupę skojarzeń Polaków z Niemcami tworzą nazizm i zbrodnie

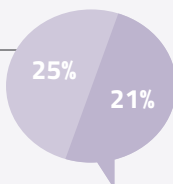
Na pierwszym miejscu niemieckich skojarzeń dotyczących obrazu Polski znajdują się geografia i turystyka

Co kojarzy się Pani (Panu) z krajem sąsiada?

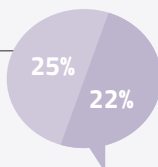
OKUPANT, NAJEŹDŹCA

zbrodniarze; Hitler; naziści;
obozы koncentracyjne

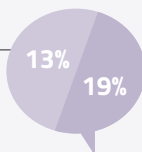
KRAJ

sąsiad Polski;
kraj/państwo w Europie;
naród, społeczeństwo

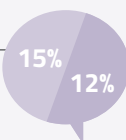
KRAJ DOBROBYTU

niezawodne/solidne auta;
dobra chemia; bogactwo;
dobra gospodarka

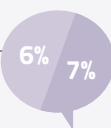
POLITYKA I WZAJEMNE STOSUNKI

Angela Merkel; napływ uchodźców;
terroryzm; sojusznik Polski;
sąsiedzi i ciągle jednak wrogowie

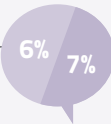
RYNEK PRACY

praca za granicą; wysokie płace

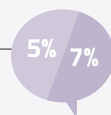
KRAJ ŁADU I PORZĄDKU

praworządność; niezawodność

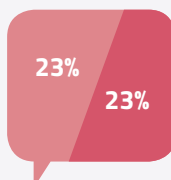
TURYSTYKA, KULTURA

Oktoberfest; piłka nożna; język niemiecki

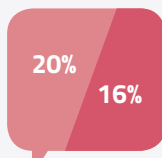
TURYSTYKA, KULTURA

piękne krajobrazy; Warszawa; wódka

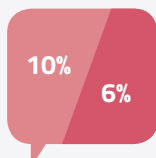
KRAJ

Europa Wschodnia; kraj;
członek Unii Europejskiej

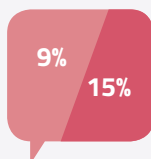
CECHY CHARAKTERU

gościnni, mili ludzie; stereotypy;
niegodni zaufania

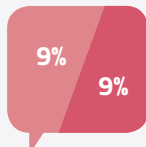
POLITYKA I WZAJEMNE RELACJE

nieprzyjmowanie uchodźców;
anty europejski rząd;
demontaż demokracji

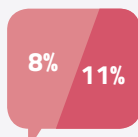
RYNEK PRACY

dobrzy rzemieślnicy; praca na czarno;
opieka; wielu Polaków w Niemczech

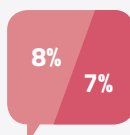
KRAJ NIEPORZĄDKU

korupcja; przestępczość; kradzieże

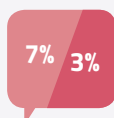
DOBROBYT I BIEDA

rozwijający się gospodarczo kraj;
tanie zakupy; bieda; papierosy

HISTORIA

wojna; żądania reparacji;
okupacja; blok wschodni

Co przychodzi Pani (Panu) na myśl, gdy słyszy Pani (Pan) słowo „Niemcy”/„Polska i Polacy”? Respondenci mogli wskazać do trzech skojarzeń, które zostały następnie podzielone na grupy

Źródło:

2018: Instytut Spraw Publicznych, Körber-Stiftung, Fundacja Konrada Adenauera

2016: Instytut Spraw Publicznych, Fundacja Bertelsmanna, Fundacja Konrada Adenauera

Większość Polaków lubi Niemców

Tylko jedna trzecia Niemców odwzajemnia sympatie Polaków

Sympatia Polaków do Niemców rośnie od 2000 roku. Ponad połowa (56%) Polaków przyznała w 2018 roku, że lubi Niemców. Pozytywne odczucia Polaków podziela prawie o połowę mniej Niemców (29%). Wartości na niemieckiej skali sympatii pozostają niemal cały czas na stabilnym poziomie około 30%, z kolei wartości po polskiej stronie rosną. Wyjątek stanowi okres po rządach Prawa i Sprawiedliwości w Polsce między 2005 a 2007 rokiem, kiedy to w obu krajach odnotowano spadek wzajemnej sympatii. W Niemczech spadek wystąpił między 2000 a 2006 rokiem, kiedy pewną rolę mogły też odgrywać obawy przed skutkami przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku.

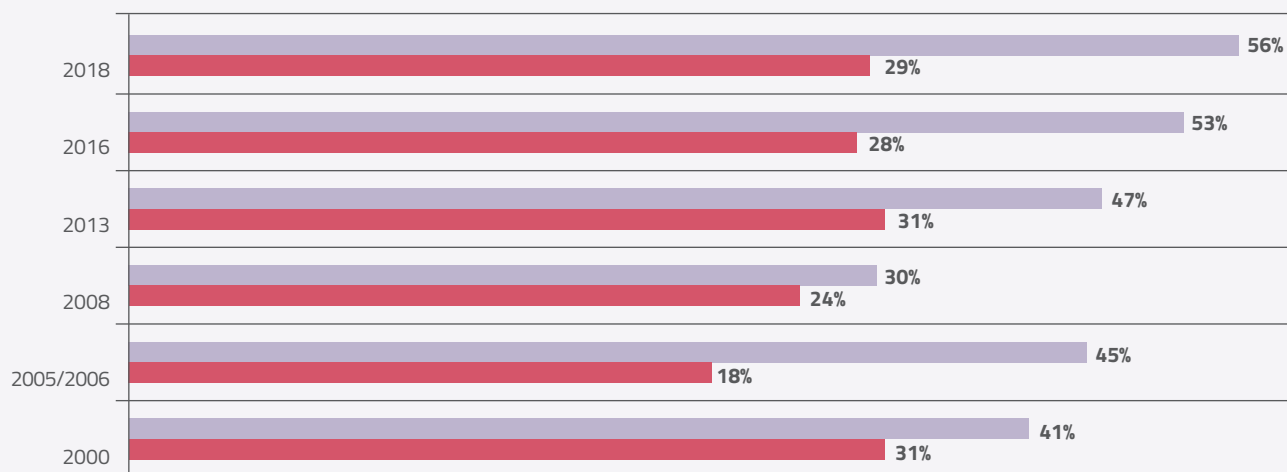
Poziom sympatii w obu państwach zależy od tego, czy respondenci odwiedzili już kraj sąsiada: 70% Niemców przyjeżdżających regularnie do Polski deklaruje swoją sympatię do sąsiada, wśród Polaków regularnie odwiedzających Niemcy odsetek ten wynosi 68%.

Odsetek osób, które po 1989 roku nie odwiedziły jeszcze kraju sąsiada, pozostaje jednak w obu państwach na podobnie wysokim poziomie – w 2018 roku dotyczyło to 66% niemieckich i 70% polskich respondentów.

Jaki jest Pani (Pana) stosunek do Polaków/Niemców?

PL sympatia Polaków do Niemców

DE sympatia Niemców do Polaków

Jaki jest Pani (Pana) stosunek do Polaków/Niemców? Respondenci udzielali odpowiedzi na skali od 1 - „sympatia”, do 5 - „niechęć”. Na wykresie zsumowano wskazania 1 i 2 ze skali

Źródło:

2018: Instytut Spraw Publicznych, Körber-Stiftung, Fundacja Konrada Adenauera

2013 i 2016: Instytut Spraw Publicznych, Fundacja Bertelsmanna, Fundacja Konrada Adenauera

2000-2008: Instytut Spraw Publicznych, Fundacja Konrada Adenauera

Zaledwie co drugi Niemiec identyfikuje się z Europą

Polacy są zadeklarowanymi Europejczykami

To, z czym ludzie się identyfikują, wpływa na ich postrzeganie i zaangażowanie w debaty społeczne, polityczne czy historyczne. Zarówno w Niemczech, jak i w Polsce takie samookreślenie wiąże się z przynależnością do jakiejś większej wspólnoty.

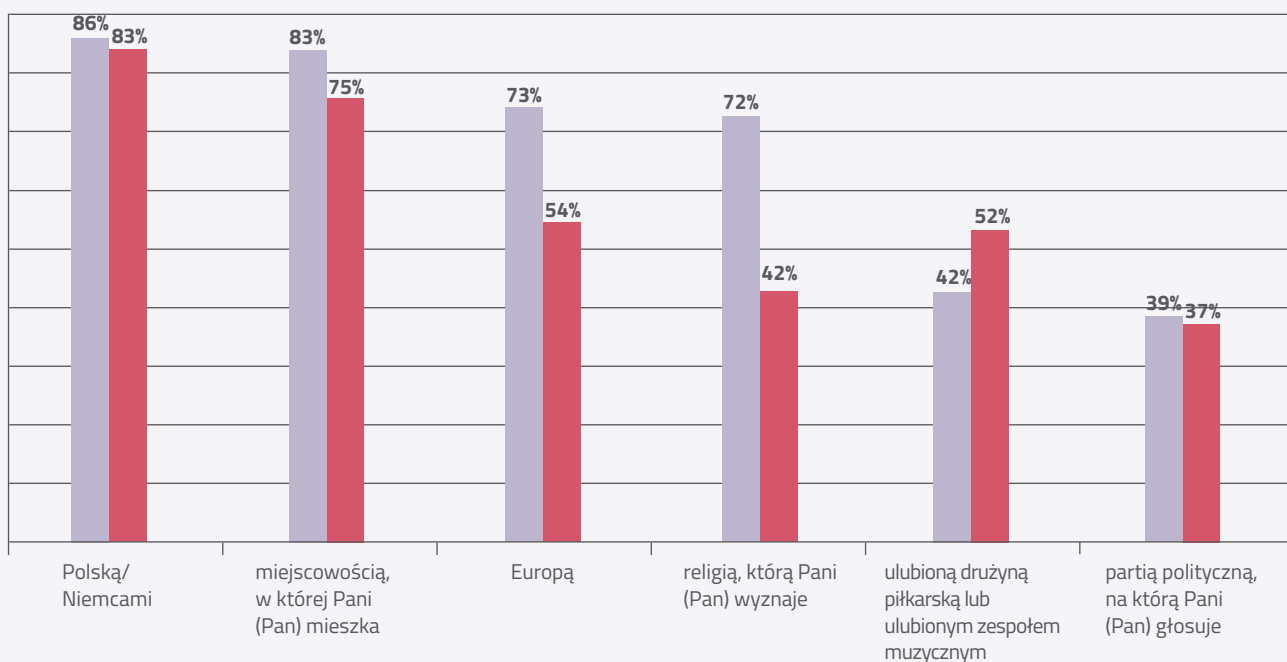
Historyczne doświadczenia rozbiorów i okupacji powodują, że Polacy bardzo mocno identyfikują się z państwem narodowym. Znaczenie wiary katolickiej jest kluczowe dla identyfikacji aż 72% polskich ankietowanych. Przystąpienie do Unii Europejskiej było zadeklarowanym celem demokratycznych rządów po 1989 roku i pokrywało się z wolą większości społeczeństwa, opowiadającego się za wstąpieniem do Wspólnoty. Również dziś zdecydowana większość Polaków – 73% – czuje się powiązana z Europą.

Z kolei w Niemczech poziom identyfikacji z Europą jest dużo niższy i wynosi 54%, co jednak oznacza, że nadal ponad połowa Niemców czuje się Europejczykami. Znamienne jest, że prawie jedna trzecia (32%) respondentów na pytanie o utożsamianie się z Europą wybrała odpowiedź neutralną („ani się identyfikuję, ani się nie identyfikuję”). Na pierwszym miejscu wśród odpowiedzi niemieckich respondentów wysuwa się identyfikacja z Niemcami jako krajem. Patrząc wstecz na historyczny sceptycyzm niemieckiej opinii publicznej wobec państwa narodowego po 1945 roku, należy uznać to za nadzwyczaj wysoki poziom. Wyjaśnieniem tego mogą być zarówno momenty pozytywnie wpływające na identyfikację w minionych latach (n.p. Mistrzostwa Świata w Piłce Nożnej w 2006 roku, Willkommenskultur wobec uchodźców w 2015 roku), które wywarły wpływ na auto-percepcję Niemców, jak i potrzeba odnalezienia orientacji w czasach globalizacji.

Jak silnie identyfikuje się Pani (Pan) z...?

PL

DE

Jak silnie identyfikuje się Pani (Pan) z...? Respondenci mogli udzielić odpowiedzi na skali od 1 do 5, gdzie 1 = „w pełni się identyfikuję”, 3 = „ani się identyfikuję, ani się nie identyfikuję”, a 5 = „w ogóle się nie identyfikuję”. Na wykresie zsumowano wskazania 1 i 2 na skali

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, Körber-Stiftung, Fundacja Konrada Adenauera 2018

Polacy i Niemcy chcą się koncentrować w swoich relacjach głównie na teraźniejszości i przyszłości

Historia – według Niemców – powinna odgrywać tu mniejszą rolę

Zgodnie z przeważającymi opiniami respondentów niemieckich (70%) i polskich (60%) relacje polsko-niemieckie powinny się koncentrować raczej na kwestiach dotyczących przyszłości i teraźniejszości, a nie historii. Wśród Polaków, którzy już byli w Niemczech, odsetek osób tak uważających wynosi 73% i jest wyższy niż badanych, którzy nie znają jeszcze kraju sąsiada (56%). Porównanie obecnych opinii Polaków z tymi z 2011 roku wskazuje, że odsetek osób przekonanych o konieczności koncentrowania się raczej na teraźniejszości i przyszłości zamiast na przeszłości zauważalnie spadł z 73%.

Współczesne debaty o polityce historycznej i polityka obecnego polskiego rządu – zmierną do korekty obrazu historycznego i zmiany jego postrzegania przez polskie społeczeństwo – znalazła swoje odbicie we wzroście odpowiedzi, potwierdzających priorytetowy charakter tematów historycznych. W 2011 roku ich odsetek

wynosił 20%, dziś jego wartość w Polsce wzrosła do 32%. Wśród ankietowanych, którzy są zwolennikami rządzącej partii Prawo i Sprawiedliwość, odsetek ten wynosi nawet 47%.

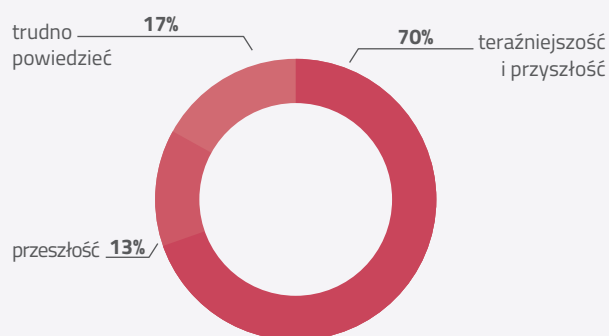
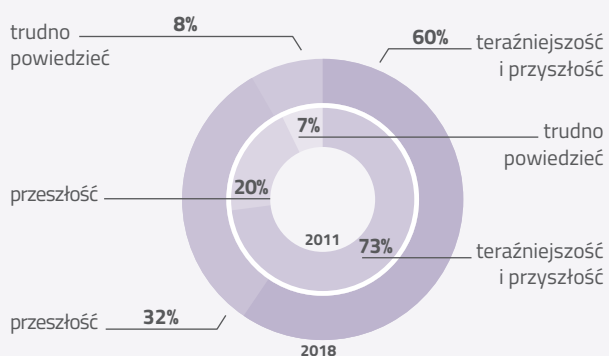
Po stronie niemieckiej preferencje partyjne nie są istotne pod względem statystycznym. Inaczej jednak niż w Polsce, znaczna grupa ankietowanych (17%) nie potrafiła udzielić odpowiedzi na to pytanie. W tej grupie szczególnie wyróżniają się osoby w przedziale wiekowym od czternastu do dwudziestu lat – 29% z nich nie udzieliło odpowiedzi.

W 2011 roku 73% Polaków uważało, że stosunki z Niemcami powinny koncentrować się na przyszłości i teraźniejszości. Dziś ten odsetek wynosi 60%.

Na czym powinny koncentrować się stosunki polsko-niemieckie?

PL

DE

Która z poniższych opinii jest Pani (Panu) bliższa:

- W stosunkach polsko-niemieckich należy bardziej koncentrować się na kwestiach dotyczących teraźniejszości i przyszłości (na przykład integracji europejskiej) niż na kwestiach historycznych.
- Kwestie historyczne pozostają głównym problemem w stosunkach polsko-niemieckich i bez ich wyjaśnienia nie da się rozmawiać o teraźniejszości i przyszłości.
- Trudno powiedzieć.

Źródło:

2018: Instytut Spraw Publicznych, Körber-Stiftung, Fundacja Konrada Adenauera

2011: Instytut Spraw Publicznych, Fundacja Konrada Adenauera

Polacy i Niemcy mają odmienne zdanie na temat wystarczającego uznania polskich ofiar

Szczególnie niemieccy młodzi respondenci wykazują trudność z zajęciem stanowiska

Po obu stronach Odry postrzeganie kwestii, czy polskie cierpienie i ofiary spotkały się z dostatecznym uznaniem międzynarodowej opinii publicznej, są bardzo zróżnicowane. Podczas gdy ponad połowa (53%) ankietowanych Niemców uważa, że ofiary te spotkały się z dostatecznym uznaniem, to zbliżona grupa ankietowanych Polaków (50%) jest odmiennego zdania.

Wśród pytanych o to Niemców występuje szczególnie duża grupa badanych (30%), która nie potrafi lub nie chce odpowiedzieć na to pytanie. Głównie młodzi respondenci (w wieku od czternastu do dwudziestu dziewięciu lat) mają trudność z zajęciem stanowiska (40%). Z kolei starsi ankietowani z grupy wiekowej sześćdziesięcio- i siedemdziesięciolatek są częściej przekonani niż najmłodszy respondenci, że polskie ofiary spotkały się z dostatecznym uznaniem (60% do 37%).

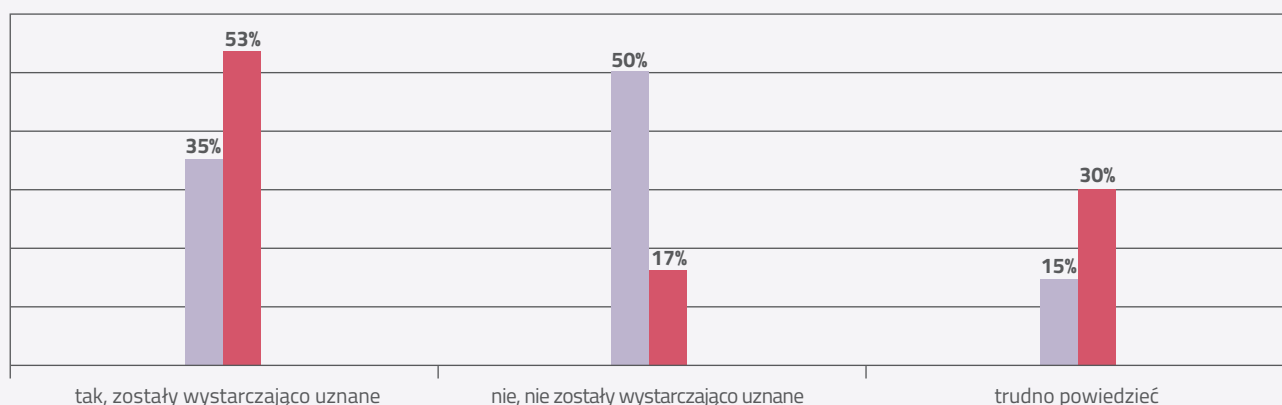
W Polsce w odpowiedzi na to pytanie szczególną rolę odgrywają preferencje partyjne. Zwolennicy opozycyjnej Platformy Obywatelskiej uważają częściej (48%) niż wyborcy rządzącej partii Prawo i Sprawiedliwość (25%), że ofiary te spotkały się z dostatecznym uznaniem.

Ponad połowa Niemców (**59%**) i Polaków (**53%**) opowiada się za tym, aby dzieci w ich kraju uczyły się w szkole historii ze wspólnego polsko-niemieckiego podręcznika. Polscy i niemieccy historycy pracują od kilku lat na zlecenie obu rządów nad koncepcją takiego podręcznika. Pierwsze tomy są już gotowe.

Czy cierpienia i ofiary Polaków zostały wystarczająco uznane?

PL

DE

Czy uważa Pani (Pan), że cierpienia i ofiary Polaków, jakich doświadczyli w swojej historii, zostały wystarczająco uznane przez międzynarodową opinię publiczną?

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, Körber-Stiftung, Fundacja Konrada Adenauera 2018

Polacy są podzieleni w sprawie domagania się reparacji od Niemiec

Większość Niemców odrzuca wypłatę reparacji

W polskiej dyskusji o polsko-niemieckiej historii pojawia się obecnie kwestia potencjalnego domagania się od Niemiec reparacji za straty poniesione przez Polskę w czasie drugiej wojny światowej. Latem 2017 roku zainicjował dyskusję na ten temat prezes ugrupowania Prawo i Sprawiedliwość, a inni politycy rządzącej partii tę kwestię podjęli. Ekspertyza komisji ekspertów polskiego parlamentu potwierdziła jesienią 2017 roku polski tytuł do reparacji, do tej pory nie podjęto jednak konkretnych kroków prawnych. Wielu polskich i niemieckich prawników uważa ten temat za zakończony. W wewnątrzpolitycznych debatach w Polsce kwestia reparacji jest silnie powiązana z poglądem i obawą o niedostateczne uznanie polskich ofiar i cierpień.

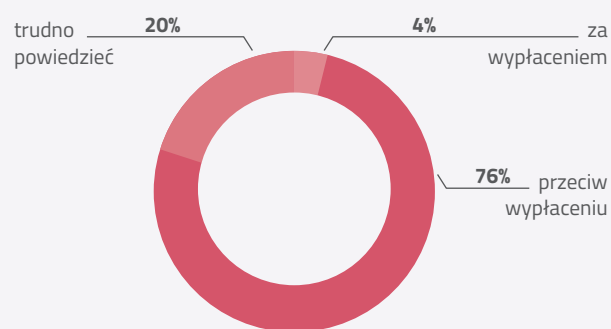
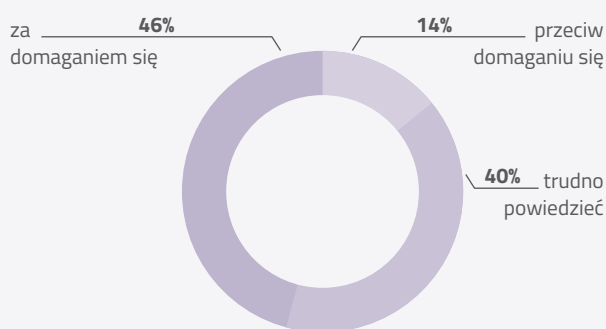
Polacy są głęboko podzieleni w kwestii tego, czy ich kraj powinien domagać się reparacji od Niemiec: 46% ankietowanych opowiada się za reparacjami, ponieważ do tej pory Polska nie uzyskała wystarczającej rekompensaty finansowej za straty poniesione w czasie drugiej wojny światowej, z kolei 40% badanych uważa, że ten temat jest zamknięty i oba kraje powinny skoncentrować się na współpracy w ramach Unii Europejskiej. Wśród wyborców Prawa i Sprawiedliwości poparcie dla roszczeń reparacyjnych wynosi 63% i jest znacznie wyższe niż wśród zwolenników opozycyjnej Platformy Obywatelskiej (35%).

Dla Niemców sytuacja jest jasna: trzy czwarte badanych sprzeciwia się wypłacie reparacji dla Polski. Co piąty respondent w Niemczech nie ma zdania w tej sprawie.

Reparacje – za czy przeciw?

PL

DE

Od kilku miesięcy w Polsce toczą się dyskusje na temat potencjalnego domagania się od Niemiec wypłacenia reparacji wojennych, aby wyrównać straty Polski poniesione w czasie drugiej wojny światowej. Która opinia jest Pani (Panu) bliższa:

Odpowiedzi Polaków

- a) Polska powinna domagać się od Niemiec reparacji, gdyż polskie straty z okresu drugiej wojny światowej nie zostały do tej pory wystarczająco spłacone.
- b) Polska nie powinna domagać się reparacji od Niemiec, gdyż temat został ostatecznie zamknięty, a oba kraje powinny się skupić na współpracy w ramach Unii Europejskiej.
- c) Trudno powiedzieć.

Odpowiedzi Niemców

- a) Niemcy powinni wypłacić Polsce reparacje, gdyż polskie straty z okresu drugiej wojny światowej nie zostały do tej pory wystarczająco spłacone.
- b) Niemcy nie powinny wypłacać Polsce reparacji, gdyż temat został ostatecznie zamknięty, a oba kraje powinny się skupić na współpracy w ramach Unii Europejskiej.
- c) Trudno powiedzieć.

Źródło: Instytut Spraw Publicznych, Körber-Stiftung, Fundacja Konrada Adenauera 2018

Prawie połowa Niemców uważa, że stosunki polsko-niemieckie są złe

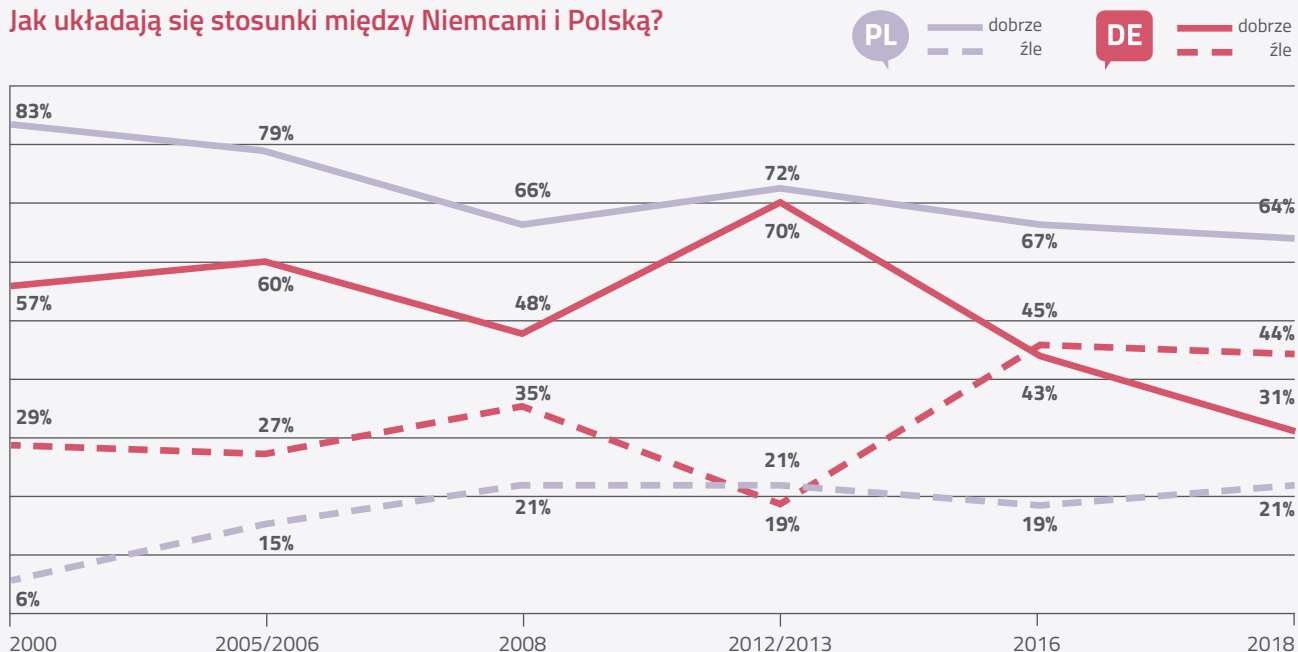
Większość Polaków jest przekonana, że relacje z Niemcami są dobre

Opinie Polaków i Niemców, dotyczące stanu stosunków polsko-niemieckich są bardzo rozbieżne. Za „bardzo dobre” lub „dobre” relacje te uznaje tylko 31% ankietowanych Niemców, z kolei w Polsce ocenę tę podziela ponad dwa razy więcej respondentów (64%). W porównaniu z latami 2012–2013, gdy odsetek ten po raz pierwszy osiągnął podobną wielkość po obu stronach Odry – 70%, odsetek pozytywnych ocen wśród polskich ankietowanych zmniejszył się nieznacznie. W Niemczech jednak liczba pozytywnych odpowiedzi spadła o ponad połowę. W tym samym czasie w Niemczech wzrosła liczba ankietowanych,

którzy nie potrafią lub nie chcą odpowiedzieć na to pytanie – dotyczy to już jednej czwartej (25%) respondentów.

W Polsce zróżnicowanie wiekowe respondentów nie wpływa na ich opinię o stanie relacji z zachodnim sąsiadem, ale w Niemczech najmłodszy respondenci (w wieku od czternastu do dziewiętnastu lat) uznają stan wzajemnych stosunków za dobry częściej (40%) niż najstarsi ankietowani – osoby powyżej siedemdziesięciu lat (25%). Niemcy regularnie odwiedzający Polskę oceniają bilateralne relacje częściej pozytywnie (51%) niż ci, którzy jeszcze nie byli w kraju sąsiada (28%).

Jak układają się stosunki między Niemcami i Polską?

Jak, Pani (Pana) zdaniem, układają się stosunki między Niemcami i Polską?

Źródło:

2018: Instytut Spraw Publicznych, Körber-Stiftung, Fundacja Konrada Adenauera

2013 i 2016: Instytut Spraw Publicznych, Fundacja Bertelsmanna, Fundacja Konrada Adenauera

2000-2008: Instytut Spraw Publicznych, Fundacja Konrada Adenauera

„**Barometr Polska–Niemcy**” jest projektem, który cyklicznie gromadzi i publikuje opinie Polaków i Niemców o stanie stosunków polsko-niemieckich i bieżących wyzwaniach. Instytut Spraw Publicznych prowadzi te badania od 2000 roku we współpracy z biurem Fundacji Konrada Adenauera w Polsce. W 2013 i 2016 roku badanie przeprowadzono także we współpracy z Fundacją Bertelsmanna. W 2018 roku partnerem tego projektu badawczego była Fundacja Körbera.

Projekt jest realizowany dzięki finansowemu wsparciu Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej.

FUNDACJA WSPÓŁPRACY
POLSKO-NIEMIECKIEJ
STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT

Instytut Spraw Publicznych (ISP) jest jednym z czołowych polskich think tanków, niezależnym ośrodkiem badawczo-analitycznym. ISP powstał w 1995 roku. Przez prowadzenie badań, ekspertyz i rekomendacji dotyczących podstawowych kwestii życia publicznego Instytut służy obywatelowi, społeczeństwu i państwu.

Fundacja Körbera koncentruje swoje projekty operacyjne, działania w ramach sieci i współpracę z partnerami w obszarach: innowacje, porozumienie międzynarodowe oraz aktywne społeczeństwo obywatelskie. Fundacja, powołana do życia w 1959 roku przez przedsiębiorcę Kurta A. Körbera, ma siedziby w Hamburgu i Berlinie, działa w skali krajowej i międzynarodowej.

Fundacja Konrada Adenauera jest niemiecką fundacją polityczną, której działalność opiera się na wartościach chrześcijańskiej demokracji. Głównym zadaniem Fundacji jest edukacja obywatelska na rzecz pokoju, wolności i sprawiedliwości, wspieranie europejskiej jedności i relacji transatlantyckich oraz dialogu międzynarodowego. Poza Niemcami Fundacja prowadzi działalność w ponad 80 biurach na całym świecie.

Instytut Spraw Publicznych
ul. Szpitalna 5/22
00-031 Warszawa, Polska
Telefon: 0048 22 556 42 88
e-mail: isp@isp.org.pl

www.isp.org.pl

Körber-Stiftung
Kehrwieder 12
20457 Hamburg, Niemcy
Telefon: 0049 40 80 81 92 0
e-mail: info@koerber-stiftung.de

www.koerber-stiftung.de

Fundacja Konrada Adenauera
ul. Dąbrowskiego 56
02-561 Warszawa, Polska
Telefon: 0048 22 845 93 30
e-mail: kas@kas.pl

www.kas.pl

Wydawca: Körber-Stiftung, Hamburg
Instytut Spraw Publicznych, Warszawa
Fundacja Konrada Adenauera, Warszawa

Koncepcja, analiza i redakcja:
dr Agnieszka Łada, Gabriele Woidelko
Opracowanie graficzne: Ewa Brejnakowska-Jończyk

© Körber-Stiftung, Instytut Spraw Publicznych,
Fundacja Konrada Adenauera 2018

ISBN: 978-83-7689-314-3